

OP EENZAME HOOGTE

VORST

DOE-HET-ZELF WANDELING BRUSSEL

BUURT	HOOGTE HONDERD - LAAG VORST - DUDENPARK - PARK VAN VORST
STARTPLAATS	METROSTATION ALBERT
AANKOMSTPLAATS	KUNSTENCENTRUM WIELS
AFSTAND	4,8 KM
PUBLICATIEDATUM	1 SEPTEMBER 2020
EEN INITIATIEF VAN	BRUKSELBINNENSTEBUITEN EN MUNTPUNT

INLEIDING

Deze wandeling van Brussel-binnenstebuiten brengt je van hoog naar laag Vorst, langs de grens met Sint-Gillis. Onderweg vertellen we hoe de stad aan het eind van de 19de eeuw dit landelijke gebied veroverde. Met enerzijds de aanleg van brede lanen voor bourgeoiswoningen en anderzijds industrie en spectaculaire sociale huisvesting. Het Dudenpark en het park van Vorst vormen een groene buffer tussen Hoogte Honderd en de Sint-Antoniuswijk langs de spoorweg. We eindigen aan kunstencentrum Wiels.

1 METROSTATION ALBERT

We starten onze verkenning op dit drukke kruispunt, dat de geschiedenis van de wijk vertelt. De volkse Alsembergsesteenweg verbindt al eeuwenlang de voormalige Ukkelse gehuchten en Sint-Gillis met het centrum van Brussel. Westwaarts van de kaarsrechte steenweg duikt de steile helling van de Zennevallei de diepte in. Door haar scherp reliëf was ze van weinig nut voor de landbouw en bleef dus relatief bebost. Eind 19de eeuw stelde Leopold II deze groene long open voor het volk. In diezelfde periode legden privéontwikkelaars somptueuze lanen aan die het Park van Vorst verbonden met het Terkamerenbos. Langs de Albertlaan kan je de sprankelende herenhuizen van de nieuwe rijke burgerij nog steeds bewonderen.

De zware stedenbouwkundige ingrepen die naoorlogs Brussel elders zo kenmerken, gingen grotendeels aan deze wijk voorbij. De hoge Alberttoren (1962, architect Cuisinier) is een uitzondering. Tijdens de aanleg van de premetro in 1993 werden drie hoeken van het kruispunt afgebroken. Het wijkrestaurant, de sportzaal en de sociale woningen vormen een elegante nieuwe invulling.

→ *Steek de Arthur Diderichstraat over en volg de Albertlaan tot aan de eerste kruising. Steek de Albertlaan over en neem aan de splitsing links de Rodenbachstraat.*

ALBERTTOREN, BIJ METROSTATION ALBERT

SOCIALE WONINGEN RODENBACHSTRAAT

2 SOCIALE WONINGEN RODENBACHSTRAAT

De nabijheid van de Alsembergsesteenweg en werkgelegenheid in twee gevangenissen en een ziekenhuis verklaren de aanwezigheid van een volkse enclave zo hoog in de stad. Links (nrs. 14-22) en rechts (nrs. 29-33) in de Rodenbachstraat zie je imposante blokken, die doen denken aan de Cité Hellemans in de Marollen. De monumentale trappenhallen, afgewisseld met halfronde torens met schietgaten, geven het gebouw een bijzondere ritmiek. Dat men per vier appartementen een aparte toegang voorzag, was een bewuste keuze om het samenhorigheidsgevoel onder de arbeiders te beperken. De terrassen aan de straat en de interieurs met aparte kamers voor kinderen en volwassenen maakten deel uit van de verburgerlijking van de arbeiders, die voordien in beluiken woonden.

De Gemeenteschool op nr. 37 (1905) is van Henri Jacobs, dé specialist van 'moderne' schoolgebouwen rond de eeuwwisseling. Net zoals bij de sociale woningen bemerk je veel aandacht voor licht, lucht en kleur. Een verzorgde schoolomgeving zou de arbeiderskinderen namelijk betere leerkansen bieden.

→ *Sla de Vanden Corputstraat rechts in, en sla opnieuw rechtsaf in de Marconistraat.*

3 MARCONISTRAAT

Ook in de Marconistraat liet Henri Jacobs zijn sporen na. Samen met Emile Hellemans en Léon Govaerts ontwierp hij het elegante ensemble van sociale woningen aan de rechterkant (nrs. 32-40). In de tweede helft van de 19de eeuw noopten de grote werken in de Brusselse binnenstad en de nijpende woonsituatie de overheid uit eigenbelang om de arbeiders van goede woningen te voorzien.

De arbeidersappartementen waren vooruitstrevend voor hun tijd, met een eigen toilet, keuken en badkamer, een gemeenschappelijke binnentuin en erg verzorgde gevels. De architecten van het woonblok uit de jaren 1980, op de hoek met de Rodenbachstraat, probeerden duidelijk om hun werk op dat van hun voorgangers te laten aansluiten.

Keer op je stappen terug. Verderop in de Marconistraat vind je voorbeelden van oudere arbeidershuisvesting: kleine huisjes op de rooilijn (van nr. 61 tot 81, eind 19de eeuw) en achter de rooilijn (nrs. 102 tot 112).

→ *Wandel voorbij de Dierenriemstraat en neem dan het pad rechts, tussen de bankjes in.*

4 MARCONIPARK

Ooit was het Marconipark een eerder banale 'shortcut'. Dankzij het duurzame wijkcontract Albert (2014) transformeerde de voormalige tuin van het vredegerecht tot een erg geliefde vertoefplek. Ideaal om de kinderen te laten ravotten of een tukje te doen onder de oude bomen. Het bestaande tuinpad bleef behouden om de wortels van de bomen niet te beschadigen.

Aan je rechterkant grenst het parkje aan La Magnéto Belge, een voormalige fabriek van vliegtuigmotoren en ontstekingsmagneten. De architect, Léon Guiannotte, ontmoeten we zo meteen opnieuw aan de Sint-Augustinuskerk. Eind jaren 1990 herbestemde de Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (nu Citydev) de leegstaande gebouwen tot woningen, kantoren en kunstenaarsateliers. Kijk ook even links boven de tuinmuur: een architectenpaar verbouwde de oude watertoren tot welllicht de meest originele loft van Brussel.

→ *Verlaat het park aan de Alsembergsesteenweg. Sla linksaf, en neem daarna de Sint-Augustinuslaan naar rechts.*

5 HOOGTE HONDERD

Hoogte Honderd is een prachtige woonwijk met acht rechte straten die een ster vormen rond de Sint-Augustinuskerk. Eeuwenlang zwaaide de abdis van de nabije abdij van Vorst hier de plak. Ondanks de zanderige ondergrond ontbosten de zusters de heuvel en probeerden ze hier aan landbouw te doen.

Eind 19de eeuw kreeg de Société Anonyme des Villas de Forest, opgericht door enkele Brusselse investeerders, de gronden in handen. De verkaveling van de wijk vroeg wat tijd en zorgde, naar goede Brusselse traditie, voor een grote architecturale diversiteit met vooroorlogse eclectische architectuur, art deco, gematigd modernisme en vanaf WO I steeds meer appartementen.

Het letterlijke en figuurlijke hoogtepunt blijft de kerk (architecten Guianotte en Watteyne, 1933), niet alleen door de materiaalkeuze (beton) maar ook door de Griekse kruisvorm (met gelijke armen die elkaar in een cirkel kruisen). Het was oorspronkelijk de bedoeling om het altaar in het midden, pal onder de toren te plaatsen, maar dat idee was te vooruitstrevend.

→ *Wandel in wijzerzin rond de kerk en neem de vierde straat links, de Victor Rousseaulaan. Steek over aan de rotonde, en wandel nog even verder met het park aan je rechterkant, tot aan de ingang ter hoogte van de Maarschalk Joffrelaan.*

6 DUDENPARK

Het Dudenpark vormt samen met het park van Vorst een groene zone op de steile oosthelling van de Zenne. Net als de Hoogte Honderd-wijk maakte het bos eerst deel uit van de bezittingen van de abdij van Vorst. Na de Franse Revolutie kwam het in privéhanden. In 1869 bouwde een rijke Duitse kanthandelaar, Guillaume Duden, er zijn buitenverblijf. Zo'n 25 jaar later schonk hij zijn domein aan koning Leopold II, met een som geld voor het onderhoud ervan, met als voorwaarde dat het domein een openbaar park zou worden en zijn naam zou dragen. Het Dudenpark is nog steeds eigendom van de Koninklijke Schenking.

→ *Ga het park in en volg het pad tot aan het Dudenkasteel.*

SINT-AUGUSTINUSKERK, HOOGTE HONDERD.

7 NARAFI

Het voormalige buitenverblijf van Guillaume Duden is een strak symmetrisch U-vormig gebouw in neoclassicistische stijl. Aan de achterkant biedt de veranda tussen de twee torens een prachtig zicht op de vallei. Sinds 1939 huist hier het Nationaal Radio- en Filmtechnisch Instituut (NARAFI), nu een afdeling van de Luca School of Arts. De oudste film- en fotografieschool van België bleef lang tweetalig. Pas in 2012 verhuisde de Franstalige afdeling (INRACI) wegens ruimtegebrek naar een nieuwe locatie. Stromae is oud-student van die Franstalige afdeling.

Op mooie dagen picknicken buurtbewoners en toekomstige monteurs, regisseurs en fotografen op het grasveld, een groene oase in een heuvelachtig bos dat qua begroeiing sterk aan het Zoniënwoud doet denken.

→ *Volg de wandelpaden linksom, rechtsom tot je vanop een hooggelegen pad het voetbalstadion in de diepte ziet liggen.*

8 VOETBALSTADION UNION SAINT-GILLOISE

Beneden in het Dudenpark zie je door de bomen het Joseph Mariënstadion. Union Saint-Gilloise, dat hier thuis speelt, was altijd een volkse, 'echt' Brusselse ploeg. Minder succesvol maar zoveel sympathieker dan grote broer Anderlecht. Een recente kapitaalinjectie maakte een vernieuwing van het stadion mogelijk, gaf de ploeg sportief vleugels en deed de supportersaantallen stijgen. De gemoedelijke en nostalgische voetbalsfeer trekt een nieuwe generatie fans aan en de oude garde ontvangt die met open armen. De geel-blauwe sjaals verschijnen weer op de speelplaats van de buurtscholen, want wie jonger is dan 16 mag de thuismatchen in het Dudenpark gratis bijwonen. Supporteren voor 'den Union' is een statement van geloof in de toekomst van Brussel.

→ *Negeer de uitgang in de Brusselsesteenweg en volg het wandelpad verder naar een plateau aan de noordoostkant van het park.*

NARAFI

PANORAMA

9 PANORAMA

Gedomineerd door de koepel van het Justitiepaleis heb je hier misschien wel het mooiste uitzicht op Brussel. De ideale plek voor een groot terras, zou je denken, of bij gebrek daaraan voor een picknickplek. Na de bosmassieven, bochtige wegen en steile hellingen verbaast deze open uitloper van het Dudenpark.

Beneden vormt een brede groene strook de verbinding met het park van Vorst. Beide – dat panorama en die strook – zijn typische ingevingen van koning Leopold II, die parken in de stad altijd visueel maar ook letterlijk wou verbinden tot een groter geheel.

Projectontwikkelaars konden rondom verkavelen zolang het maar prestigieus was en de huizen een voortuin hadden, wat suggereerde dat het park over de straat nog even doorliep. Dat recentelijk buurtbewoners een deel van die groene strook tot moestuin omvormden, maakt deel uit van de stadslandbouwbeweging die tot in de dichtstbevolkte wijken is doorgedrongen.

→ *Steek de rotonde over en neem het linkse wandelpad dat door de lage kant van het park loopt.*

10 PARK VAN VORST

De weidse, glooiende grasvlakte kenmerkt het park van Vorst. De bezadigde, speelse sfeer die er op zonnige dagen heerst staat in schril contrast met het ontstaan van dit park: net zoals het Josaphat- en het Jubelpark is het een van de vele prestigeprojecten die Leopold II bekostigde met de woekerwinsten uit de exploitatie van Congo Vrijstaat.

Eind 19de eeuw zette Leopold II verschillende lokale overheden onder druk om groene ruimten op hun grondgebied te onteigenen. Hij voorzag in het geld, bood gratis gerenommeerde landschapsarchitecten aan, engageerde projectontwikkelaars en werkte hierbij nauw samen met stadsplanner Victor Besme. Het openbare groen diende als ventiel waarlangs de bewoners van de dichtbevolkte wijken rondom stoom konden aflaten. Daarnaast zorgde het ook voor een waardeverhoging van de percelen rondom. Brede lanen met prestigieuze woningen ontsloten het geheel.

Het park van Vorst ondergaat de volgende jaren een serieuze en broodnodige restauratie. Doordacht waterbeheer moet overstromingen voorkomen en de erosie van de paadjes tegengaan. Een groentheater, een nieuw speelterrein en horecamogelijkheden zullen dit intens gebruikte park een tweede jeugd geven.

→ *Verlaat het park aan de rotonde, steek de Parklaan over en neem de Wielemans Ceuppenslaan. Sla de tweede straat rechts in (de Fierlantstraat).*

11 SINT-ANTONIUSWIJK

Vanaf hier maken ruimte, groen en prestigieuze architectuur plaats voor smallere straten, sobere gevels, meer gemengde functies en dichtbebouwde kavels. De Sint-Antoniuswijk is dan ook het oudste gedeelte van deze wandeling. Ze is een uitloper van de verkaveling die vanaf 1867 rond het Zuidstation ontstond. De hoofdas is de De Mérodestraat, die we straks zien.

De gemeente legde een rooilijn op, maar een plan met aandacht voor een kwaliteitsvolle ruimtelijke ordening ontbrak. Het resultaat was een dambordpatroon met rechte straten waarvan de breedte het belang bepaalde, opbrengstwoningen en dichte bebouwing. Naarmate de 19de eeuw vorderde, begon de overheid meer te eisen van de projectontwikkelaars: brede lanen met bomen op de middenberm (Koningslaan) en prachtige parken zagen het licht.

De Sint-Antoniuswijk telt weliswaar twee pleintjes, maar ze mist groen en ruimte, met gevolgen voor de levenskwaliteit. Meestal wonen in dit soort wijken noodgedwongen mensen met beperkte middelen, omdat de huur laag is. Slechts recent vond een nieuw publiek de weg, aangetrokken door de nabijheid van de stad en de sociale sfeer.

→ *Volg de De Fierlantstraat tot aan de Montenegrostraat. Op de hoek aan de overkant zie je een langgerekt bakstenen gebouw met een vreemde glasconstructie.*

PARK VAN VORST

GEMEENTESCHOOL

12 GEMEENTESCHOOL

De gemeente Vorst besefte al snel dat ze, ook voor de sociale rust, in de volkse wijken moest investeren. Dit okergele gebouwencomplex uit de jaren 1930 – mooi, prestigieus en functioneel – herinnert daaraan. Het vult een volledig binnenblok: aan de kant van de Berthelotstraat met een voormalig zwembad en openbare douches (nu een moskee), aan deze kant met een Nederlandstalige en Franstalige afdeling van de gemeenteschool.

Volkse wijken zijn ook vandaag door de hoge bevolkingsdichtheid jonge wijken. Steeds meer anderstalige ouders verkiezen het Nederlandstalig onderwijs, dat meer middelen heeft en vaak pedagogisch sterker staat. Kennis van het Nederlands stimuleert, zo denken velen, sociale promotie en dat is het hoofddoel van de meeste ouders. De toename is dusdanig dat beide scholen uit hun voegen barsten. Dit noopt de gemeente dan ook om elders – maar niet te ver – een nieuwe Nederlandstalige school te bouwen. Geen gemakkelijke opdracht in deze dichtbevolkte wijk.

→ *Volg de De Fierlantstraat verder en sla rechtsaf in de Monnikenstraat.*

13 MOVY CLUB

De Movy Club (nr. 21), een wijkcinema waarvan de rijen met stoelen zo ver uit elkaar stonden dat je heerlijk je benen kon strekken, dateert uit de jaren 1930. De stijl twijfelt tussen art deco en modernisme. Maar vooral was de Movy Club het levenswerk van één man, Pierre Gueulette. Sinds 1971 was hij zowel eigenaar, conciërge als operator. De moeizame relatie met de steeds commerciëler denkende distributeurs en de veranderende kijkgewoonten bezegelden het lot van een van de laatste wijkcinema's van Brussel. Maar er is hoop: in 2016 kocht het Brussels Gewest de cinema en sindsdien zoekt het een uitbater voor een wijkinvulling.

→ *Sla meteen linksaf in de autovrije Paduastraat en wandel tot op het pleintje.*

14 SINT-ANTONIUS-VOORPLEIN-

Het Sint-Antoniusvoorplein is het gezellige centrum van deze volksbuurt. Een eenvoudig maar efficiënt aangelegd pleintje met enkele terrasjes nodigt uit om elkaar te ontmoeten bij een hapje of een drankje. De gemoedelijke sfeer die de wijk kenmerkt maakt duidelijk dat Vorst haar les leerde uit de hevige rellen die in 1991 heel België opschrikten. Die waren toen het startschot voor een hele reeks investeringen in mensen en stenen.

SINT-ANTONIUSVOORPLEIN

De kerk huisvest maar liefst vier parochies: een Franstalig-Brusselse, een Spaanse, een Portugese en een Braziliaanse. De Brazilianen streken hier neer in de voetsporen van de oudere Portugese migratie.
Rechts naast de kerk is het pas gerenoveerde buurthuis (de Fierlantstraat 2), opnieuw in diezelfde oker baksteenstijl uit het interbellum. Er worden huiswerkklassen, alfabetiseringscursussen en huisvestingsbegeleiding aangeboden.

→ *Steek het plein over tot aan de brede De Mérodestraat. Volg die linksaf, en neem opnieuw links de Berthelotstraat.*

15 MOSKEE 'AL HIKMA'

Al Hikma, Arabisch voor 'de wijsheid', is een islamitisch cultureel centrum (nr. 34) met moskee, een uitgebreid aanbod aan sport- en vormingsactiviteiten en een kleuter-, lagere en secundaire school in de Sint-Denijsstraat. Voor hun komst kende het langgerekte art-decogebouw een bewogen geschiedenis.

Het was oorspronkelijk het gemeentelijk zwembad. In de gebedsruimte is de verhoogde en met tapijt bedekte zwembadvloer nog steeds omgeven door de mezzanine waar de kleedhokjes zich bevonden. In de jaren 1980 kon de gemeente de financiële lasten niet langer dragen en verhuurde het gebouw aan een nachtclubuitbater.

Begin jaren 1990 dwongen conflicten tussen buurtbewoners en discotheekgangers de gemeente tot sluiting. Het kunstlaboratorium Bains Connective gaf de bijzondere plek een tijdelijke artistieke invulling, tot Al Hikma voor een langdurige oplossing zorgde. Bezoekers worden er gastvrij ontvangen.

→ *Sla rechtsaf in de Montenegrostraat en volg die tot je via een gezellig pleintje opnieuw aan de De Mérodestraat komt.*

16 DE MÉRODESTRAAT

Parallel aan de spoorlijn naar Charleroi liggen de De Mérodestraat en de bredere Van Volxemlaan. Rijke families zoals Van Volxem legden eind 19de eeuw vaak op hun eigen grond dit soort lanen aan om tegelijkertijd industriële ontwikkeling en prestigieuze woningbouw mogelijk te maken. Trein, tram en een brede laan met bomen wisten elite en industrie te verzoenen.

Veel van die industriële gebouwen staan nu leeg en dat biedt perspectief. Kunstgaleries nestelen zich graag in de buurt van het Centrum voor Hedendaagse Kunst Wiels. Ook woonprojecten zoals Brutopia (nr. 447) of de lofts in voormalige fabrieksgebouwen van Bata en Ducuroir vinden er hun plek.

Het cohousingproject Brutopia, op de spie tussen de De Mérodestraat en de Van Volxemlaan, bestaat uit een dertigtal families die met respect voor elkaars privacy wilden samenwonen. Ze vonden een betaalbare leegstaande hangar die ze knap ombouwden tot een groepswoonproject met gemeenschappelijke ruimten en een grote binnentuin. De overdekte gangen en terrassen langs de straatzijde openen het gebouw naar de buurt.

→ *Steek de De Mérodestraat rechtdoor over en neem de Orbanstraat. Ga aan de Van Volxemlaan linksaf en werp een blik op de panden aan de overkant.*

17 WIELS

Drie opmerkelijke gebouwen getuigen van een eeuw aanwezigheid van pilsbrouwerij Wielemans-Ceuppens, die op deze plek ruimte, snelle verbindingen en grondwater vond. Het vol affiches geplakte, vervallen administratief gebouw (1893) wacht op een nieuwe bestemming. Even verder (nr. 364) huist Brass, het cultureel centrum van Vorst, samen met de Nederlandstalige bibliotheek in een prachtig opgeknapte brouwzaal (1905).

WIELS

De indrukwekkende brouwzaal op de hoek (1933, architect Adrien Blomme) is een van de zeldzame overblijfselen van modernistische industriële architectuur in Brussel. De grote vitrine toont de koperen brouwkuipen als visitekaartje aan de voorbijgangers. Dat het gebouw en de kuipen er nog zijn, mag een mirakel heten. Respect voor dit soort architectuur is van recente datum. Sinds 2007 bevindt zich hier Wiels, een centrum voor hedendaagse kunst.

Projectontwikkelaars hebben grootse plannen voor de rest van de Wielssite. Buurtbewoners daarentegen ijveren voor het behoud van de open ruimte die onder water kwam te staan toen bij werken de grondwaterlaag per ongeluk aangeboord werd. Le Marais de Wiels is een unieke stadsbiotoop voor watervogels en een ontmoetingsplek voor de buurt. Ga er zeker een kijkje nemen via de poort om de hoek in de Luttrebruglaan. Daarna brengen tram of bus je vlot naar het Zuidstation.

WIELS

Muntpunt is de grootste Nederlandstalige bibliotheek van Brussel. Het startpunt voor nieuwsgierige geesten. Het infopunt voor wie z'n weg zoekt in de stad. Het vertrekpunt voor iedereen die Brussel wil beleven.

Muntpunt
Munt 6, 1000 Brussel
02 278 11 11
info@muntpunt.be
www.muntpunt.be

Voor deze uitgeschreven wandeling deed Muntpunt een beroep op Brukselbinnenstebuiten. De gidsen van Brukselbinnenstebuiten hebben een groot hart voor Brussel en willen je de stad tonen in al haar veelzijdigheid. Ze hebben oog voor positieve en negatieve ontwikkelingen en vertellen fabeltjes noch pr-verhalen.

Brukselbinnenstebuiten
02 218 38 78
onthaal@brukselbinnenstebuiten.be
www.brukselbinnenstebuiten.be

Verantwoordelijke uitgever: Roel Leemans, Munt 6, 1000 Brussel • Fotografie: Sien Verstraeten

Vlaanderen verbeelding werkt
brussel
BRUKSEL BINNENSTE BUITEN
MUNTPUNT